

ΑΡΧΕΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ

ΤΟΜΟΣ 13.

ΕΤΟΣ 13. (1933)

ΓΕΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΒΕΖΑΝΗ

Κυρίες και Κύριοι,

Ἀναλαμβάνων τὴν ὑφηγεσίαν τῆς Γενικῆς Πολιτειολογίας, αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσω πρωτίστως τόσοσ τὴν ἐκλέξασάν με σεβαστὴν Νομικὴν Σχολὴν ὅσον καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τὸ ὁποῖον μὲ δῶρισε.

Μακρὰ πανεπιστημιακὴ παραδόσις ἔχει καθιερώσει νὰ ἔχη ὁ ἑναρκτήριος ὡς ἀντικείμενον βασικὰ προβλήματα τῆς ἐπιστήμης. Τὴν παραδόσιν ταύτην ἀκολουθῶν καὶ ἐγὼ θὰ σὺς ἀπασχολήσω σήμερον μὲ τὸ ἐξῆς θέμα :

Ὅλοῖαι σχέσεις καὶ διαφοραὶ ὑφίστανται μεταξὺ Γεν. Πολιτειολογίας καὶ Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου :

Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως μιὰ ἔρευνα ὡς πρὸς τὰ ἀμοιβαῖα ὅρια δύο κλάδων τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως ἀπαραίτητος καθίσταται μιὰ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν οὐσίαν ἐκάστου.

Καὶ τοιοῦτοτρόπως μιὰ ἔρευνα ὡς πρὸς τὰ ὅρια δύο ἐπιστημῶν κατανατῆ μοιραῖως νὰ εἶναι μιὰ ἔρευνα τῶν βασικῶν προβλημάτων ἐκάστης τῶν ἐπιστημῶν τούτων.

Ἡ ἐξακριβωσις τῶν σχέσεων καὶ ὁρίων Γεν. Πολιτειολογίας καὶ Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον διότι ἐνῶ ἡ οὐσιαστικὴ συγγένεια εἶναι ἀναμφισβήτητος τὰ ἀντικείμενα φέρουν διάφορον ὄνομα καὶ φαίνονται οὕτω διὰ τὸν ἀμύητον χωρισμένα.

Καὶ πρῶτον δέον νὰ χωρίσωμεν τὴν Γενικὴν Πολιτειολογίαν ἢ Θεωρίαν τοῦ Κράτους καὶ ἀπὸ τὴν «Φιλοσοφίαν» καὶ ἀπὸ τὴν Κοινωνιολογίαν τοῦ Κράτους.

Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Κράτους εἶναι τόσοσ παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ Φιλοσοφία καὶ τὸ Σκέπτεσθαι γενικῶς.

* Ἐναρκτήριος (1932) λόγος τῆς ὑφηγεσίας τῆς Γενικῆς Πολιτειολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Αὕτη ἀπαντῶνται παντοῦ ὅπου ἄνθρωποι προσεπάθησαν νὰ δώσουν εἰκόνα φανταστικῆν τοῦ Κράτους ὅπως θὰ ἤθελον καὶ θὰ ἐπεθύμουν νὰ διαμορφωθῆ τοῦτο.

Μεταξὺ τῶν τοιούτων φιλοσοφημάτων περὶ Κράτους προωίστην θέσιν κατέχει ἡ Πολιτεία τοῦ Η λ λ ἰ τ ω ν ο ς. Ἐκεῖ ὁ φιλόσοφος ἀναπτύσσει πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὠργανωμένη ἡ ιδεώδης Πολιτεία οὕτως ὥστε νὰ προάγεται ἡ Ἀρετή.

Καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὀλόκληρος ὁ κρατικὸς ὀργανισμὸς δέον νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν ὑπαρξίν τῶν ἀνωτέρων ἀνθρώπων, τῶν φιλοσόφων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ Α ὕ γ ο υ σ τ ῖ ν ο ς μετὰ τὴν «Θείαν Πολιτείαν», ὁ C a m p a n e l l a μετὰ τὴν «Ἡλιακὴν Πολιτείαν», ὁ T h o m a s M o r e μετὰ τὴν «Οὐτοπίαν», ὁ H o b b e s μετὰ τὸν «Λεβιάθαν», προσεπάθησαν νὰ παραστήσουν πῶς ἀντελαμβάνοντο τὴν ιδεώδη Πολιτείαν.

Ἀκόμη καὶ τὸν 19ον αἰῶνα ἔχομεν φιλοσοφήματα περὶ Κράτους, ὡς τοῦ B a b o e u f, τοῦ S t. S i m o n τοῦ F o u r i e r καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἐν γένει κύκλου. Ἀλλὰ τὰ φιλοσοφήματα ταῦτα ἀρχίζουσιν νὰ λαμβάνουν τὴν μορφήν πολιτικῶν προγραμμάτων, διότι δὲν ἐξετάζεται ὡς ἄλλοτε μόνον ἡ ιδεώδης Πολιτεία ἀλλ' ἐρευνῶνται ἀκόμη καὶ τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησίν της.

Ἡ «Φιλοσοφία» τοῦ Κράτους ἔκτοτε ἐξέπεσε. Ἡ αἰτία τῆς ἐλλείψεως ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς νοήσεως δὲν κείται μόνον εἰς τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι σήμερον πρακτικότεροι δὲν ἀπασχολοῦνται μετὰ πράγματα ἔκτος πάσης δυνατότητος πραγματοποιήσεως ἀλλ' καὶ εἰς ἄλλους βαθυτέρους λόγους.

Ὡς κύριον αἷτιον τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ προϊούσα γνῶσις καὶ ἡ προϊούσα διαίσθησις περὶ τοῦ Σ χ ρ ε τ ι κ ι σ μ ο ὦ τ ῶ ν Ἀ ξ ι ῶ ν.

Ὁ Σχετικισμὸς τῶν Ἀξιῶν εἶναι τὸ δόγμα ἢ μᾶλλον ἡ θετικὴ γνῶσις περὶ τῆς σχετικότητος καὶ τοῦ ἀναποδείκτου τῶν διαφορῶν ἠθικῶν περὶ τοῦ πρᾶκτέου γενικῶς διδασκαλιῶν.

Τὸ δόγμα τοῦτο στηρίζεται εἰς δύο ἀκλονήτους βάσεις :

α) Ὅτι οἰαδήποτε μέχρι σήμερον διατυπωθεῖσα περὶ τοῦ πρᾶκτέου διδασκαλία ἰσχυριζομένη ὅτι ἔχει ἀπόλυτον ὀρθότητα δύναται νὰ ἀποδειχθῆ ἀμέσως σφραλερὰ ἀρκεῖ νὰ μελετήσωμεν αὐτὴν καὶ νὰ ἀνεύρωμεν βίσεις ἀφ' ὧν ἀναχωρεῖ. Αἱ βίσεις τῆς εἶναι πάντοτε μετέωροι.

β) Ὅτι θεωρητικῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδειχθῆ μία δεοντολογία ὡς ὀρθὴ ἀκριβῶς ὅπως καὶ μία αἰτιώδης σειρὰ τοῦ εἶναι εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴρη τελευταῖον καὶ ἔσχατον ὄριον.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ σχετικισμοῦ τῶν ἀξιῶν λόγῳ τῆς ἐπαναστατικότητος τῆς δὲν ἔχει ἀκόμη ῥητῶς ἀναγνωρισθῆ παρὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς ἐπι-

σήμου Ἐπιστήμης πλὴν μιᾶς φωτεινῆς ἐξαιρέσεως, τοῦ κοινωνιολόγου Max Weber. Οὐχ ἴτριον ὅμως ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας εἶναι τοιαύτη ὥστε ὅλοι οἱ αὐτοκαλούμενοι ὁπαδοὶ τοῦ ἰδανισμοῦ καὶ τῶν ἀπολύτων ἀξιών ἀφιερώ-
νουν ὀλόκληρα κεφάλαια διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ δόγματος αὐτοῦ τὸ ὁποῖον σημειωτέον δὲν ἔχει οὐδένα ζῶντα ἐπιφανῆ ἀκόλουθον σχεδόν, εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον.

Σύμπτωμα τῆς προόδου τῆς γνώσεως αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῆ ἄσφαλῶς ἡ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς οὐτοπίας.

Ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ Σοσιαλισμὸς ἢ μᾶλλον δικαιολογημένη καὶ ἢ μᾶλλον εἴλογος τῶν περὶ Κράτους θεωριῶν ἠναγκάσθη διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς ἀφάνειαν νὰ μεταβληθῆ ἀπὸ δεοντολογικῆς εἰς ἱστορικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ διακηρύττῃ μόνον τὴν ἀναγκαστικὴν του ἔλευ-
σιν χωρὶς νὰ πολυσασχολῆται μὲ τὴν μορφήν ἣν θὰ λάβῃ.

Μόνον χίρις εἰς αὐτὴν τὴν μετατροπὴν ἠδυνήθη ὁ Σοσιαλισμὸς νὰ περιωσθῆ ὡς δόγμα καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν σημερινὴν κολοσσιαίαν του πολιτικὴν δύναμιν.

Ἄν ὁ σοσιαλισμὸς περιορίζετο ὅπως καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Babeuf καὶ τοῦ St. Simon νὰ κατισκευάζῃ σχέδια περὶ τοῦ μέλλοντος κράτους θὰ εἶχε ταφῆ ὑπὸ τὸ βῆρος τῶν ἰδίων του σχεδίων καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν κριτικῆς.

Ταῦτα πάντα διὰ νὰ ἐξηγηθῆ διατι ἡ λεγομένη «Φιλοσοφία» τοῦ Κράτους ἐξέπνευσε. Σήμερον αὐτὴ ἀπερροφήθη ὑπὸ τῆς Γεν. Πολιτειολο-
γίας, ἀποτελέσασα κεφάλαιον ἰδιαιτερον αὐτῆς, τὸ ἀσχολούμενον μὲ τοὺς σκο-
ποὺς τοῦ Κράτους. Ἀνικείμενον δὲ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀπόδειξις ὅτι Φιλοσοφία τοῦ Κράτους γενικῶς ἰσχύουσα εἶναι ἀνέφικτος.

Ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία δέον ὅμως ἀκόμη νὰ χωρισθῆ καὶ ἀπὸ τὴν αἰτιολόγησιν τοῦ Κράτους, ἣτις συνήθως ἐπονομάζεται Κοινωνιολογία τοῦ Κράτους.

Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Κράτους ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν ἔρευνῶν τῶν ἐξεταζουσῶν τὸ Κράτος «δυναμικῶς», ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς κατηγορίας τῆς αἰτιότητος.

Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Κράτους ἀνήκεν ἀρχῆθεν εἰς τὴν λεγομένην Φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας ἣτις προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὸν νόμον ἢ τοὺς νό-
μους τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ γενικῶς.

Τὸ Κράτος ὡς μέρος τοῦ Πολιτισμοῦ ὑπάγεται καὶ αὐτὸ εἰς τὴν φι-
λοσοφικὴν παρατήρησιν τῆς ἱστορίας.

Ὡς κοινωνιολογίαν τοῦ κράτους δυνίμεθα λοιπὸν νὰ ὀνομάσωμεν τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τὸ ἀσχολούμενον μὲ τὴν γέννη-
σιν, ἐξέλιξιν καὶ τὸν θάνατον τῶν κρατῶν.

Ἡ ἔρευνα περὶ τῆς αἰτιολογίας τοῦ Κράτους ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Θεωρίαν τοῦ Κράτους ἢ τὴν Γεν. Πολιτειολογίαν.

Λόγος δὲ τούτου εἶναι ὅτι εἰς τὰς θεωρητικὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας δὲν περιλαμβάνεται κατ' ἀρχὴν ἡ αἰτιώδης ἔρευνα.

Μία μεγαλύτερα διευκρίνις τού ἀξιώματος τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐντὸς τού πλαισίου τούτου. Ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ αἰτιώδης ἔρευνα καὶ ἐν προκειμένῳ ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Κράτους ἀποτελεῖ ἴδιον κλάδον παράλληλον μὲ τὴν Γεν. Πολιτειολογίαν χωρὶς ὅμως νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτήν.

Ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία ἀποτελεῖ τὸν κλάδον ἐκείνον τῶν θεωρητικῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν τὸν ἐξετάζοντα τὸ Κράτος καὶ τὰ λογικὰ εἶδη αὐτοῦ.

Εἶναι περιττὸν δὲ νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ πολιτειολογικὴ ἔρευνα προηγείται λογικῶς τῆς αἰτιολογικῆς ἐξετάσεως. Μόνον ὅταν γνωρίζωμεν τι ἐστὶ κράτος δυνάμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν αἰτιολογικῶς αὐτό. Μόνον ὅταν γνωρίζωμεν ποῖα αἰ λογικῶς δυνατὰ μορφαὶ τοῦ κράτους δυνάμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ αἶψα τὰ δημιουργοῦντα τὴν α μορφήν καὶ ἀποκλείοντα τὴν β ἑτέραν.

Ὁ Μαρξισμὸς ἀποτελεῖ φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὰ συμπεράσματά του διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Κράτους ἀποτελεῖ κοινωνιολογίαν τοῦ Κράτους.

Ἐκεῖ καὶ μόνον ἐκεῖ καθάπτεται ὁ Μαρξισμὸς τοῦ Κράτους, διότι καθαρῶς πολιτειολογικὴν διδασκαλίαν δὲν ἀνέπτυξε ὁ Μάρξ.

Διὰ τοῦτο μόνον ὡς βαθεῖα ἄγνοια τῶν πραγμάτων δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἀντίληψις ἐκείνων οἱ ὅποιοι θεωροῦν τὸν Μαρξισμὸν ὡς πολιτειολογικὴν διδασκαλίαν.

Ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία δὲν εἶναι εἰδικὴ πνευματικὴ ἐπιστήμη καὶ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸν σηηματισμὸν τοῦ ἀντικειμένου.

Ἡ οὐσία καὶ ἡ μορφή τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν κρατῶν ἐνδιὰφέρει τὴν εἰδικὴν Πολιτειολογίαν.

Ἡ Γεν. Πολιτειολογία ἀποτελεῖ θεωρίαν τοῦ Κράτους γενικὴν, προσπαθοῦσαν νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐξερευνήσῃ τὸ Κράτος γενικῶς ἢ κατ' ἄλλην ἐκφρασιν πᾶν Κράτος. Τί ἐστὶ κράτος, ποῖα ἡ δυνατὴ μορφή, ποῖα ἡ δυνατὴ ὀργάνωσις αὐτοῦ, τίνες οἱ δυνατοὶ σκοποὶ τοῦ ἀποτελοῦν τὰ κύρια θέματα τῆς Γεν. Πολιτειολογίας.

Πρῶτος πολιτειολόγος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἀριστοτέλης.

Οὗτος εἰς τὰ «Πολιτικά» του δὲν δίδει μόνον μίαν εἰκόνα τῶν παρὰ τοῦ Κράτους ἐπιδικωτέων σκοπῶν, δὲν ἀσχολεῖται δηλ. μόνον μὲ τὴν «Φιλοσοφίαν» τοῦ Κράτους ἀλλ' αὐτόχρονα εἰσέρχεται εἰς καθαρῶς πολιτειολογικὰ προβλήματα συστάσεως καὶ λειτουργίας αὐτοῦ.

Ἰδίαι αἱ περὶ μορφῆς τοῦ Κράτους ἔρευναί του εἶναι ἀνυπέβλητοι καὶ θὰ χρησιμεύουν ἐσαεὶ ὡς βάσεις τῆς Γενικῆς Πολιτειολογίας.

Ἀναμφισβήτητον τυγχάνει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης θὰ εἶχε εἰσέλθει καὶ εἰς ζητήματα ὀργανώσεως τοῦ Κράτους ἂν τὸ κράτος τῆς ἐποχῆς του ἦτο περαιότερον ἀνεπτυγμένον.

Ἄλλὰ τὸ Κράτος τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ἦτο ἀκόμη ὑποτυπῶδες. Ἐ-

λειπε σχεδὸν τὸ κρατικὸν ὄργανον, τοῦ Κράτους ἐκτελοῦντος αὐτοπροσώπως τὰς θελήσεις αὐτοῦ ἢ πάντως μὲ τὴν συνδρομὴν ἐλαχίστου ὄργανισμοῦ.

Ἐπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας εἶναι φυσικὸν διατι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ὄργανολογία τοῦ Κράτους.

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸ Κράτος ἐξετάζεται ὑπὸ τῶν νομικῶν ὡς νομικὸν φαινόμενον, ὡς σωματεῖον καὶ δημιουργεῖται ἡ νομικὴ ἀντίληψις τοῦ Κράτους ἣτις ἦτο τελείως ἄγνωστος εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἰδησιμὸν νὰ βλέπῃ τὴν οὐσίαν καὶ ὄχι τὸ περιβλήμα, νὰ διακρίνῃ τὰ πράγματα καὶ ὄχι τοὺς τύπους. Καὶ πράγματι ἡ καθυρῶς νομικὴ ἀντίληψις τοῦ Κράτους, ἣτις ἀνεβίωσε ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Kelsen, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ δημιουργηθῇ τὸν Μεσαίωνα ὅπου ἡ κυριαρχία ἐμερίζετο μεταξὺ φεουδαρχοῦ καὶ βασιλέως καὶ πολλάκις μεταξὺ βασιλέως καὶ ἐκκλησίας.

Ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους ἡ κυριαρχία ἣτις ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ Κράτους παρουσιάζεται φαινομενικῶς ὡς ἀπολεσθεῖσα καὶ παραμένει μία ἄγνωστον πόθεν προερχομένη θέλησις, ὁ νομικὸς κανὼν, ὅστις θεωρεῖται καὶ ὁ πρωταρχικός.

Μόνον αἱ νεώτεραι ἔρευναι τῆς Πολιτειολογίας καὶ τὰ συμπεράσματά της σχετικῶς μὲ τὰ ὁμοσπονδιακὰ καὶ συνομοσπονδιακὰ κράτη μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνεύρωμεν τὸ Κράτος εἰς τὰς δυσκόλους αὐτὰς περιπτώσεις καὶ νὰ εὕρωμεν λύσιν ἐκεῖ ὅπου προγενεστέρως ἀπετύγχανε ἡ προσπάθεια πολιτειολογικῆς παρατηρήσεως τῶν φαινομένων.

Ἡ Ἀναγέννησις δημιουργεῖ μίαν μεταστροφὴν πρὸς τὴν πολιτικὴν ὄψιν τοῦ κράτους. Ἰδίᾳ ἡ διδασκαλία τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου ἐπηρεάζει τοὺς περὶ τὸ Κράτος ἀσχολουμένους. Τὸ Κράτος γίνεται ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἀπὸ ἀπόψεως θετικοῦ τε καὶ φυσικοῦ δικαίου.

Παρὰ τῷ Hobbes, τῷ Locke, τῷ Spinoza, τῷ Rousseau καὶ τῷ Kant παρατηροῦνται σπέρματα τοιούτων κατευθύνσεων.

Ἡ Ἀναγέννησις ὁμῶς δὲν προσφέρει τίποτε τὸ σημαντικὸν εἰς τὴν Γενικὴν Πολιτειολογίαν.

Μέγαν σταθμὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ σημειώνει ὁ Montesquieu, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ συγγράμματι του «L' esprit des lois» μᾶς δίδει μίαν πολιτειολογικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ συνταγματικοῦ κράτους τὸ ὁποῖον ἀπετέλει συγχρόνως ἐπιδιωκτέον πολιτικὴν ἰδεώδες. Ἀλλ' ἡ ἔρευνα τοῦ Montesquieu ἔχει ἀκόμη μεγαλυτέραν ἀξίαν διότι μᾶς δίδει τὰς βάσεις τῆς Ὄργανολογίας τοῦ Κράτους μὲ τὴν διάκρισιν τῶν κρατικῶν ἐξουσιῶν εἰς νομοθετικὴν, ἐκτελεστικὴν καὶ δικαστικὴν. Ἐν ὁ Ἀριστοτέλης μᾶς ἔδωκε τὰς βάσεις τῆς Μορφολογίας τοῦ Κράτους, ὁ Montesquieu μᾶς ἔδωσε ἀναμφισβητήτως τὴν βάσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ πρέπη νὰ ἀναχωρῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον οἰαδήποτε ὄργανολογικὴ περὶ τοῦ Κράτους ἔρευνα.

Ἡ περὶ τοῦ Κράτους ζήτησις ἐξηκολούθησε ὁτὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐρεῦνης τοῦ κρατικοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ δημοσίου δικαίου, ὁτὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐρεῦνης τῶν προβλημάτων τῆς γενικῆς πολιτικῆς.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δέον νὰ ἐξαρθῇ ἡ συμβολὴ τοῦ *L a b a n d* ὅστις ἀποτελεῖ ἓνα τῶν κυριωτέρων ἐργατῶν τοῦ δημοσίου δικαίου. Τὸ κράτος ἐξετάζεται ὑπ' αὐτοῦ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν κατηγοριῶν τοῦ δημοσίου δικαίου. Τὸ κράτος οὕτω ἐξεταζόμενον καθίσταται κυριολεκτικῶς κράτος «δικαίου».

Ἄλλὰ ἡ φιλοσοφικῶς ἀβαθῆς αὕτη παρατήρησις ἥτις κειθιστῶ τὸ λογικῶς πρότερον λογικῶς ὕστερον δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν νομικὴν ἐξέτασιν τοῦ Κράτους. Προβάλλουσα τὴν ἐρευναν αὐτῆς, τὴν πάντως δεσμευομένην ὑπὸ τῶν κατηγοριῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τοῦ Κράτους δημιουργεῖ δεοντολογικῶς ἓνα τύπον Κράτους, τὸ Κράτος Δικαίου, δεσμευόμενον ὑπὸ τοῦ Δικαίου, ἄνευ κυριαρχίας, ἄνευ ζωῆς κἄν, τὸ ὁποῖον δῆθεν παριστῶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ προτέρου κυριάρχου, πραγματικοῦ Κράτους ὅπερ ἀπεκλήθη χλευαστικῶς «ἀστυνομικόν».

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἱστορία διαψεύδουν καταφώρως τὴν περὶ κράτους Δικαίου διδασκαλίαν καὶ ἀναγκάζουν ἤδη τὴν θεωρίαν νὰ προσαρμωσθῇ πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Δι' ἡμῶς οὐσιαστικὸν εἶναι ὅτι καὶ ἡ καθαρῶς νομικὴ ἐρευνα τοῦ Κράτους ἢν ἐγκαινιάζει ὁ *L a b a n d* καταντῶ μοιραίως νὰ γίνῃ φιλοσοφία τοῦ Κράτους, νὰ χαράξῃ δηλαδὴ δεοντολογικὰς κατευθύνσεις.

Βεβαίως δὲν δύναται ἡ νὰ ἀρνηθῇ ὅτι καὶ ἡ κατεύθυνσις τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς πολλὰ προσφέρει τὰ πολιτειολογικῶς σημαντικά.

Ὁὐδεμία ὁμως εἰδικὴ πολιτειολογικὴ ἐρευνα ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Montesquieu τεθεισῶν βάσεων τῆς *Μορφολογίας* καὶ *Ὄργανολογίας* τοῦ Κράτους.

Τὶ ἀπέμεινε εἰς τὴν Πολιτειολογίαν ὡς καθήκον;

Ἡ συστηματοποίησις, ἡ δημιουργία μιᾶς ἐνότητος μεταξὺ τῶν μερῶν αὐτῆς.

Τοιαύτην προσπάθειαν πρῶτος παρουσίασε ὁ *Georg Jellinek* ὁ ὁποῖος δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ πατὴρ τῆς ἰδιαίτερας ἐπιστήμης τῆς φερούσης τὸ ὄνομα τῆς *Γενικῆς Πολιτειολογίας* μὲ τὸ ὁμώνυμον ἔργον του. Ὁ *Jellinek* εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις ἐκ τῶν διαφόρων εἰδικῶν πολιτειολογικῶν ἐρευνῶν ἐδημιούργησε ἓν σύνολον. Δυστυχῶς ὁμως τοῦτο μόνον ἐξωτερικῶς ἔχει τὴν μορφὴν θεωρίας τοῦ Κράτους. Πραγματικῶς ἡ *Γενικὴ Πολιτειολογία* τοῦ *Jellinek* περιέχει μὲν ἀναμφισβητήτως πολυτίμους πολιτειολογικὰς συμβολὰς (ἰδίᾳ χωρισμὸν τῶν συνομοσπονδιακῶν ἀπὸ τὰ συνομοσπονδιακὰ κράτη) ἀπέχει ὁμως ἀκόμη ἀπὸ τὰς ἀξιώσεις αἰς δέον νὰ ἔχωμεν ἔναντι μιᾶς θεωρίας τοῦ Κράτους.

Ἡ ἀχίλλειος πτέρνα τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Jellinek ἔγκειται εἰς τὸν διττὸν ταυτόχρονον ὄρισμὸν τοῦ Κράτους ὡς κοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ ὡς νομικῆς ἐννοίας.

Ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Jellinek προκύπτουν δύο δυνατὰ ἰσογυικὰ ὁδοὶ διὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κράτους. Ἡ μία εἶναι ἡ θεώρησις αὐτοῦ ὡς καθαρῶς νομικῆς ἐννοίας, ἡ «δικαιοποίησις» τοῦ κράτους.

Τὴν ὁδὸν ταύτην ἠκολούθησεν ὁ Kelsen μετὰ καταπληκτικῆς τωδόντι ἐπιτυχίᾳς.

Ἡ ἄλλη ἀπομένουσα ὁδός, ἡ καὶ δυσκολωτέρα, εἶναι ἡ θεώρησις τοῦ κράτους ὡς ἀποκλειστικῶς κοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ ἡ στηρίξις ὁλοκλήρου τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἡ ἐξήγησις ὅλων τῶν λεπτομερειῶν ἐπὶ τῇ βίσει αὐτῆς τῆς ἀρχῆς. Τὴν ὁδὸν ταύτην ἀκολουθεῖ ἡ θεικὴ κατεύθυνσις.

Ἀμφοτέροι αἱ κατευθύνσεις αὗται δημιουργοῦν τὴν πραγματικὴν ἐνότητα καὶ τὸ σύστημα ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Κράτους.

Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἀποτελεῖ δέ, ὡς πᾶσα φιλοσοφία, ἔρευαν ὀριακῶν προβλημάτων.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ προβλήματος καὶ ὀριακοῦ προβλήματος, μεταξὺ ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἣτις ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρῶτον καὶ φιλοσοφικῆς ἣτις ἀντικείμενον ἔχειτὸ δεύτερον, εἶναι ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν ἐξετάζει τοὺς μερικοὺς συνδέσμους καὶ τοὺς εἰδικοὺς εἰσμούς οἵτινες συνδέουν πρὸς ἄλληλα τὰ τμήματα τοῦ ἐπιστητοῦ, ἀλλὰ ὁλοκληρώνουσα οὕτως εἶπεν τὰ ζητήματα προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρη τοὺς αἰτιολογικοὺς καὶ ἐννοιολογικοὺς δεσμοὺς οἵτινες συνδέουν ὁλοκλήρῳ τὸ ἀντικείμενον τῆς μιᾶς ἐπιστήμης πρὸς ἄλλο εἶδος τοῦ ἐπιστητοῦ.

Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου διηρέθη καὶ διαιρεῖται καὶ σήμερον εἰς δύο μέρη ἀδιάφορον ἂν δὲν ἔλειψαν μεταφυσικίζουσαι προσπίθεται συνενώσεως τῶν δύο προβλημάτων εἰς ἓν ὡς λ.χ. πράττει σήμερον ὁ B i n d e r.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου καὶ τῶν λογικῶν αὐτῆς εἰδῶν.

Τὸ δεύτερον ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἰδέαν τοῦ Δικαίου.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος δὲν δίδεται μόνον ἡ ἐννοια τοῦ Δικαίου, ἀλλὰ καὶ αἱ βίσεις τῶν ἀξιωμάτων τῆς νομικῆς ἐπιστήμης καὶ γίνεται συγχρόνως ἡ προσπίθια τῆς ἀναγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ Δικαίου ἀφ' ἧς ἐκπορεύονται. Ἐὰν τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου μέρους τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, δέον νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ ἀντίληψις αὐτῆ δὲν ἔχει γίνε γενικῶς ἀσπαστή.

Πράγματι ἡ μεγίστη μερὶς τῶν νομικοφιλοσόφων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρω τὰ ὄνόματα τῶν R a d b r u c h καὶ M a x E r n s t M a y e r ἀρνοῦνται νὰ καταστήσουν τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου Ἀρχολογίαν τοῦ Δικαίου (Juristische Prinzipienlehre).

Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου κατ' αὐτοὺς δέον νὰ ἀσχολῆται εἰς

τὸ πρῶτον μέρος μόνον μὲ τὴν ἐξακριβωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου καὶ μὲ τίποτε περισσώτερον αὐτοῦ. Τὸ πῶς ἡ ἐννοια αὕτη ἦν ἀνευρίσκουν προσαρμόζεται εἰς τὸ σύνολον τοῦ νομικοῦ οἰκοδόμηματος καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ πραγματικῶς ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ἃς δέον νὰ ἔχωμεν πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ Δικαίου ἥκιστα ἀπασχολεῖ αὐτούς.

Τοιαύτην ὅμως ἀντίληψιν δέον νὰ πολεμήσωμεν ἀπολύτως. Ἐὰν ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρίαν ἐκάστου καὶ τὴν φιλοσοφικὴν του κατεύθυνσιν, οὐχ ἥττον παραμένει ἡ ἀπαιτήσις ἡ ἐννοια τοῦ Δικαίου νὰ ἐξηγηθῇ πλήρως τὰς ιδιότητας καὶ τὰς ιδιοτροπίας ἀκόμη τοῦ Δικαίου.

Χωρὶς αὐτὴν τὴν κατάδειξιν ἀνεύρεσις ὀρισμοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ εὐγενὲς μὲν ἀλλ' ἄχρηστον παίγιον. Ἡ ἀληθὴς Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ Ἀρχολογία τοῦ Δικαίου (*).

· Εἰς τὸ δευτέρον μέρος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου ἐρευνᾶται ἡ Ἰδέα τοῦ Δικαίου, ἡ βίασις τῆς ἐσωτερικῆς διαμορφώσεως αὐτοῦ.

Ἐὰν εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἐξητάσθῃ ὁ νομικὸς κανὼν εἰς τὸ δευτέρον ἐξετάζεται τὸ ὄρθρον περιεχόμενον καὶ ἡ ἐπιδιωκτέα διαμόρφωσις τοῦ συγκεκριμένου νομικοῦ κανόνος.

Κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει ἡ ἔρευνα αὕτη ἀπὸ ἐκείνην ἣν κάμνει ἡ Φιλοσοφία τοῦ Κράτους.

Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου περιορίζονται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ὑψίστης ἀρχῆς, χωρὶς νὰ λαμβάνουν τὸν κόπον νὰ δεικνύουν τὸν τρόπον καθ' ὃν φαντάζονται τὴν ἐφαρμογὴν τῆς αὐτῶν ὑποστηριζομένης ἀρχῆς εἰς τὸ σύνολον τῶν κανόνων δικαίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποφεύγουν μὲν πολλοὺς, ἴσως ἀνυπερβλήτους, σκοπέλους δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθοῦν εὐρισκόμενοι ἐν τάξει πρὸς τὴν συστηματικὴν ἔρευναν. Οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι τοῦ Κράτους παρὰ τὴν ἀπλότητα τῶν ἀρχῶν ἀπ' ὧν ἀνεχώρουν, προσεπάθουν νὰ καταστήσουν ἐμφανῆ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ οὕτω ἦγον μόνον τὴν ἀρχὴν τῶν εἰς ἀδιέξοδον ἀπαλλάσσοντες τοῦ κόπου τὸν ἀναγνώστην.

Ἡ γένεσις τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου συμπύπτει μὲ τὴν γέννησιν τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ὑπάρχει παρὰ τὸ θετικὸν ἐν φυσικὸν δίκαιον πρὸς τὸ ὁποῖον δέον νὰ τείνη τὸ πρῶτον.

Εἶναι δὲ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα τοῦ Δικαίου στρέφεται κατ' ἀρχάς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἰδέας τοῦ Δικαίου δι' ὃ καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ κράτους συμπύπτει πολλῶς μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου.

Ἐὰν ἡ ἀριστοτελεῆς πατὴρ τῆς Γεν. Πολιτειολογίας δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ πατὴρ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, διότι πρῶτος διέκρινε τὸ κατὰ φύσιν ἀπὸ τὸ ἰσχύον, τὸ θετικὸν δίκαιον.

(1) Περί τούτου ἴδε φωτεινὰς ἀντιλήψεις Bergbohm. (Jurisprudenz und Rechtsphilosophie 1892 σ. 96—101).

Οἱ Στωϊκοὶ τονίζουσαν περισσότερο τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, ὠθοῦντες αὐτὴν εἰς τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας των. Συνάγουσαν δὲ πλείστας δόξας ἐξ αὐτοῦ συνελεύσεως ἐν αἷς καὶ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας.

Οἱ Ῥωμαῖοι παραλαμβάνουσαν τὴν διαίκρισιν τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνικανότητός των διὰ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν ὅτι ἀδυνατοῦντες νὰ συλλάβουσαν τὴν σημασίαν αὐτοῦ θεωροῦσαν τὸ φυσικὸν δίκαιον (*jus naturale*) ὡς κατηγορίαν τοῦ θετικοῦ δικαίου παραλλήλως μὲ τὸ *jus civile* καὶ μὲ τὸ *jus gentium*. Εἰδικῶς τὸ *jus naturale* περιλαμβάνει ὅλας ἐκείνας τὰς σχέσεις αἰτινες εἶναι κοιναὶ εἰς ζῶα καὶ ἀνθρώπους καὶ ἰδίαι τὰς ἀφορώσας τὴν ἔνωσιν τῶν φύλων καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἡ διαίκρισις μεταξὺ φυσικοῦ καὶ θετικοῦ δικαίου λαμβάνει τὴν μορφήν διακρίσεως μεταξὺ θεϊκῆς καὶ γηίνης πολιτείας (*civitas dei* καὶ *civitas terrena*).

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος παρατηρεῖται ἰσχυρὰ κίνησις περὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον. Βάσις τοῦ φυσικοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρεῖται ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἐνστικτοῦ (*appetitus societatis*) τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται ὁ *Hugo Grotius* τὸ σύστημα αὐτοῦ. Τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζει ὁ *Pufendorf*, ὁ *Thomasius* καὶ κυρίως ὁ μεγαλύτερος καὶ πρωτοτυπότερος θεωρητικὸς τοῦ φυσικοῦ Δικαίου ὁ *Rousseau*.

Ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὸ φυσικὸν δίκαιον ἐξακολουθεῖ, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον καθίσταται λογικὸν δίκαιον πλέον. Φυσικὸν δίκαιον σημαίνει δίκαιον πηγάζον ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἢ τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ μας ὄχι πηγάζον ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὰ ἐνστικτα τῶν ἀνθρώπων (1).

Ὁ *Christian Wolf*, ὁ *Kant*, ὁ *Hegel* διατυπώνουσαν ἐν λογικὸν δίκαιον φθίνοντες μέχρι τοῦ σημείου νὰ κωδικοποιήσουσαν αὐτὸ καὶ νὰ δώσουσαν τὰς παραγράφους τοῦ ὀρθοῦ δικαίου.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἀπετέλει ἀληθινὴ ἀπελευθέρωσις ἡ ὑπὸ τοῦ *Friedrich Carl von Savigny* ἰδρυθεῖσα ἱστορικὴ σχολὴ τοῦ Δικαίου ἣς ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν βάσιν ὅτι τὸ δίκαιον ἀποτελεῖ τὸ κατῳρισμα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἐκαστοῦ λαοῦ καὶ ὅτι συνεπῶς οὐδεμία λογικὴ σκέψις δύναται νὰ ἀλλάξῃ τὴν τροχίαν αὐτοῦ. Ἡ ἱστορικὴ σχολὴ τοῦ δικαίου εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου σημαντικὴ, διότι ἠνάγκασε τὴν σκέψιν νὰ στραφῇ καὶ πάλιν πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου ἀπὸ ὁποῖαν εἶχε ἀπομακρυνθῆ διὰ τοῦ ἐτέρου προβλήματος τῆς ἰδέας αὐτοῦ.

Τὴν τοιαύτην ὀριστικὴν τροπὴν τῆς σκέψεως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Δικαίου καὶ τὰ εἶδη αὐτῆς ἐπετέλεσε ἡ λεγομένη θετικὴ κατεύθυνσις ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τοῦ Δικαίου, ἡ λεγομένη γενικὴ Ἀρχολογία τοῦ Δικαίου.

1) Παράβαλε *G. Dulckeit* *Naturrecht und Positives Rech bei Kant* 1932 S. 35.

Τὴν κατεύθυνσιν ταύτην χαράσσουν οἱ Merkel, Binding, Bierling, Bergbohm καὶ Somló.

Διὰ πρώτην φοράν ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ἀσχολεῖται πραγματικῶς μὲ τὸ ἔξτερον τῶν ἀντικειμένων της, μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Δικαίου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ θετικὴ κατεύθυνσις τοῦ Δικαίου παραμένει ἀτελής διότι προερχομένη ἀπὸ νομικοὺς λαμβάνει τὸ δίκαιον καὶ τὸν νομικὸν κανόνα ὡς δεδομένον καὶ ἐξετάζει τὰ λογικὰ εἶδη αὐτοῦ χωρὶς νὰ θέτῃ ἐπὶ τάπητος τὸ πρόβλημα τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου. Τὸ κύριον ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν συνάπτονται αἱ μερικαὶ νομικαὶ ἔννοιαι πρὸς ἀλλήλας καὶ τὸν βασικὸν ὀρισμὸν, οὐχὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Δικαίου καθ' ἑαυτό. Ἄν ἔθετεν αὐτὸ ἐπὶ τάπητος θὰ ἤτοῦναγκασμένη νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν της τὸ Κράτος, ἄνευ τοῦ ὁποῖου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ τὸ Δίκαιον συμφώνως μὲ τοὺς ὀρισμοὺς αὐτῆς ταύτης τῆς θετικῆς κατευθύνσεως τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου.

Ἡ μεταθετικὴ φιλοσοφία τοῦ Δικαίου εἰς δύο σημεῖα διαφέρει τῆς θετικῆς. Πρῶτον εἰς τὸ ὅτι κατὰ κανόνα σταιματῶ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου. Δεύτερον εἰς τὸ ὅτι στρέφεται πάλιν πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Δικαίου καὶ τὴν καθιστῶ καὶ πάλιν ἀντικείμενον ἐρεῦνης. Τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ μεταθετικῇ Φιλοσοφίᾳ τοῦ Δικαίου κατέχουν ἀσφαλῶς ὁ καντιανὸς Stammler καὶ ὁ Radbruch.

Ἄλλὰ τὸ Δίκαιον προϋποθέτει τὸ Κράτος ὡς καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Stammler ῥητῶς ἀνομολογεῖ, ὅσον ἀφορᾷ τὸν συγκεκριμένον κανόνα δικαίου. Μία δὲ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου δίδουσα λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ Δικαίου, χωρὶς νὰ δίδῃ μίαν λύσιν εἰς τὸ στοιχεῖον Κράτος τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ Δικαίου μένει εἰς τὸ μέσον τῆς διανυτέας ὁδοῦ.

Τὴν αὐτὴν κρίσιν δικαιούμεθα νὰ ἐκφέρωμεν προκειμένου καὶ περὶ τῶν πολιτειολόγων οἵτινες ἐξετάζουσι τὸ Κράτος χωρὶς νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὴν ἔννοιαν Δικαίου. Πράγματι Κράτος καὶ Δίκαιον ἀποτελοῦν ἐννοίας ἀλληλεξαρτωμένας καὶ ἐμβάθυνσις εἰς μίαν ἕξ αὐτῶν ἐπιφέρει ἀναγκαίως τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὴν ἄλλην.

Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου καὶ ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία ἀπὸ τὸ μέρος των ἕως σήμερον ἐσυνήθιζον νὰ σταματοῦν κατὰ κανόνα ἐκεῖ ὅπου ἤρχιζε νὰ θίγεται ἡ ἄλλη ἔννοια.

Μὲ τὴν λέξιν «σταματοῦν» ἐννοοῦμεν νὰ διακόπτουν τὴν λογικὴν συστηματικὴν πρόοδον καὶ νὰ δέχωνται αὐθαίρετως μίαν ἔννοιαν τοῦ δικαίου (οἱ πολιτειολόγοι) καὶ μίαν ἔννοιαν τοῦ κράτους (οἱ νομικοφιλόσοφοι) εἰλημμένην ἐκ τοῦ ἑτέρου κλάδου, οὐδόλως ἐξετάζοντες τὴν συστηματικὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ἰδίας ἀρχάς.

Καὶ ναὶ μὲν προσεπάθουν ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ συμβιβάσουν τὰς δύο ἐννοίας καὶ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἀνύπαρκτον λογικὴν σειρὰν, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι των παρεμένον ἄκαρποι.

Μόνον ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοβελισθῇ τὸ στοιχεῖον «Κράτος» ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Δικαίου ἢ τὸ στοιχεῖον «Δίκαιον» ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Κράτους θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ μία αὐτοτελὴς Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ἢ Γενικὴ Πολιτειολογία

Μὴ ὄντος δυνατοῦ τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο ἐννοιῶν δὲν ἀπομένει τίποτε ἄλλο ἢ ἡ λογικὴ ἀναγωγὴ τοῦ ἐνὸς στοιχείου εἰς τὸ ἄλλο καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς Πολιτειολογίας περιλαμβανούσης τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου ἢ μιᾶς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου περιλαμβανούσης τὴν Πολιτειολογίαν.

Πρῶτος ὁ πολιτειολόγος Kelsen κατορθώσας νὰ ἀναγάγῃ ὀριστικῶς τὸ Κράτος εἰς τὸ Δίκαιον ἐδημιούργησε μίαν πολιτειολογίαν ἣτις εἶναι οὐσιαστικῶς φιλοσοφία τοῦ Δικαίου.

Ὁ Kelsen εἶναι ἐπίσης ὁ μόνος ὁ ὅποιος κατέστησε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου καὶ πάλιν ἀρχολογίαν τοῦ Δικαίου καταδείξας τὰ λογικὰ εἶδη τῆς βασικῆς ἐννοίας.

Τοιουτοτρόπως ἤνωσε τοὺς δύο κλάδους φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου καὶ γενικὴν Πολιτειολογίαν εἰς ἓνα, κατὰ τρόπον ὁμολογουμένως ἀξιοθαύμαστον.

Καὶ ὁ κλάδος οὗτος εἰς ὃν κατέληξε διὰ τῆς πλήρους «δικαιοποιήσεως» τοῦ κράτους δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀναμφισβητήτως Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου.

Ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία τοῦ Kelsen εἶναι ἡ ἀριωτέρα καὶ συστηματικώτερα Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τὰ φέροντα τὴν ὀνομασίαν «Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου»!

Ἐὰν ὅμως ἡ «δικαιοποιήσις» τοῦ Κράτους καὶ ἡ ἀναγωγὴ τῆς γενικῆς Πολιτειολογίας εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου εἶναι μία δυνατὴ ὁδὸς ἐνοποιήσεως τῆς γνώσεως, ἀπομένει ἀκόμη ἡ ἄλλη ὁδὸς τῆς «κρατοποιήσεως» τοῦ Δικαίου καὶ τῆς ὀριστικῆς ὑπαγωγῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου εἰς τὴν Γενικὴν Πολιτειολογίαν. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἐκείνη ἣν ἀκολουθεῖ ἡ θετικὴ κατεύθυνσις.

Τὸ πῶς ἀπὸ τῆς θετικῆς ἀπόψεως δύναται νὰ ὑπαχθῇ τὸ Δίκαιον εἰς τὸ Κράτος θὰ προσπαθῶσω ἐν τοῖς ἐπομένοις συντόμως τὰ διεξέλθω.

Κ ρ ἄ τ ο ς ἀπὸ θετικῆς ἀπόψεως λέγεται ὁ ἄνθρωπος ἢ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐπιβάλλοντες ὀργανωμένως τὰς θελήσεις των ἐπὶ ὀρισμένης ἀνθρωπίνης κοινωνίας (*).

Δ ί κ α ι ο ν δὲ ἡ δι' εἰδικῶς κρατικῶν μέσων ἐπὶ μιᾶς κοινωνίας ἐπιβαλλομένη κρατικὴ θέλησις (**).

Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου καταφαίνεται ὅτι Δίκαιον δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ κρατικὴ θέλησις ἀλλὰ μόνον ἡ δι' εἰδικῶς κρατικῶν μέσων ἐπιβαλλομένη.

Συμπέρασμα δὲ τούτου εἶναι ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ Δίκαιον δὲν καλύπτεται

(1) Δ. Βεζανῆ, Θεωρία τοῦ Κράτους, 1932 Σελ. 93.

(2) Αὐτόθι Σελ. 94.

μὲ τὸ σύνολον τῶν ἐπιβαλλομένων θελήσεων εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη Κράτος χωρὶς νὰ ὑπάρχη Δίκαιον.

Εἰς πρώτην ὕψιν φαίνεται λοιπὸν ὅτι αἱ δύο ἔννοιαι δὲν ἀλληλεξαρτῶνται ὡς ἀρχικῶς ἰσχυρισθήμεν. Πρόκειται ὁμῶς μόνον περὶ ἐσπευσμένης κρίσεως.

Πράγματι, τὰ μὴ εἰδικὰ ἢ γενικὰ κρατικά μέσα εἶναι ὅμοια μὲ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν διάθεσιν παντὸς ὑποτελοῦς.

Ἄλλὰ τὰ γενικὰ μέσα καθορίζονται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ προϋποθέτουν λογικῶς τὸ κράτος καὶ τὰ εἰδικῶς κρατικά μέσα.

Τοιοιτοτρόπως δείκνυται ὅτι οἰαδήποτε μέσα καὶ ἂν μεταχειρίζεται τὸ Κράτος καὶ οἰανδήποτε θέλῃσιν καὶ ἂν ἐπιβάλλῃ, πίντως θὰ ἔχη ἤδη ἐπιβληθῆ ἢ θέλησιν του δι' εἰδικῶς κρατικῶν μέσων.

Τὸ Δίκαιον ἢ ἡ δι' εἰδικῶς κρατικῶν μέσων ἐπιβαλλομένη θέλησις καθίσταται οὕτω στοιχεῖον τῆς ἐννοίας τοῦ κράτους. Κράτος δὲν ὑπάρχει χωρὶς νὰ ὑπάρχη καὶ Δίκαιον διότι ἡ ὑπαρξις τοῦ Δικαίου εἶναι τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως τοῦ δημιουργοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κράτους.

Τὸ Κράτος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ Δικαίου, ἀλλ' ὀριζόμενον ὡς δημιουργὸς τοῦ Δικαίου ἀναγκαιῶς προϋποθέτει αὐτὸ καὶ δὲν νοεῖται ἄνευ αὐτοῦ ὑπάρχον. Κράτος καὶ Δίκαιον εἶναι συναρτητικαὶ ἔννοιαι (korrelative begriffe).

Κράτος καὶ Δίκαιον συνυπάρχουν καίτοι καθ' ὄρισμόν, κατ' ἀριστοὶ δηλαδὴ παρῖδοχὴν τὸ πρῶτον δημιουργεῖ τὸ δευτέρον.

Τὴν σχέσιν Κράτους—Δικαίου δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν ἄριστα μὲ τὴν σχέσιν τῆς ἀνεξαρτήτου πρὸς τὴν ἐξηρητημένην μεταβλητὴν μιᾶς συναρτήσεως. Ἢ πρώτη γενεᾶ κατὰ παραδοχὴν τὴν δευτέραν ἀλλ' εἰς οἰανδήποτε τιμὴν τῆς πρώτης ἀνταποκρίνεται καὶ μία τιμὴ τῆς δευτέρας.

Ἐὰν ὁμῶς ὁ «νομικὸς κανὼν» τῆς νομικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου καθίσταται μία θέλησις τοῦ κυριάρχου προσώπου, ἡ σχέσις τῶν διαφόρων νομικῶν κανόνων πρὸς ἀλλήλους μεταβάλλεται εἰς σχέσιν τῶν διαφόρων κρατικῶν ὀργάνων πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὸ Κράτος. Ἡ Γενικὴ Ἀρχολογία τοῦ Δικαίου ἣτις ἐξετάζει τὰ λογικὰ εἶδη τοῦ Δικαίου μετατίθεται εἰς τὸ περὶ ὀργανώσεως τοῦ Κράτους κεφάλαιον, τὸ ἐξετάζον τὰ λογικὰ εἶδη τῶν σχέσεων τῶν κρατικῶν ὀργάνων πρὸς ἀλλήλα. Τοιοιτοτρόπως οὐ μόνον τὸ Δίκαιον ἀλλὰ ὀλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Δικαίου «κρατοποιεῖται», μεταβαλλομένων τῶν νομικῶν σχέσεων εἰς ἀντιστοιχοῦς «κρατικῆς».

Αὐτὸς εἶναι ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς ὁ δρόμος ὃν ἀκολουθεῖ ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία διὰ νὰ ἀπορροφήσῃ τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Δικαίου καὶ διεισδύουσα τὸ ὑλικὸν αὐτῆς νὰ δημιουργήσῃ ἐν ἐνιαῖον λογικὸν σύστημα.

Τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγομεν εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν

δύο χωριστοὶ κλάδοι ἀνθρωπίνης νοήσεως φέροντες τὰ ὀνόματα Γενική Πολιτειολογία καὶ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου.

Κατεργαζόμενοι τὸ αὐτὸ λογικὸν ἀντικείμενον ἀποτελοῦν καὶ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν ἓνα μόνον κλάδον, διότι ἀφοροῦν τὴν δημιουργίαν ἑνὸς συστηματικοῦ ἐνιαίου οἰκοδομήματος.

Τὸ ἐὰν θὰ ὀνομασθῇ καὶ ἐὰν οἰσιαστικῶς θὰ εἶναι ὁ ἐνιαῖος αὐτὸς κλάδος Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου ἢ Γενική Πολιτειολογία, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐὰν λογικῶς τὸ Κράτος ἀνάγεται εἰς τὸ Δίκαιον ἢ τὸ Δίκαιον εἰς τὸ Κράτος.

Ἡ προβληματικὴ Πολιτειολογία ἢ Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου γίνεται σύμβολον βαθυτέρας συγκρούσεως κοσμοθεωριῶν καὶ φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως.

Διὰ τὸν θετικὸν ἐρευνητὴν ὅμως, τὸν πιστεύοντα ἐπὶ τὴν αὐστηρὰν λογικὴν καὶ τὴν σημασίαν τῶν προβλημάτων ἅτινα ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ, δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μίαν μόνον λύσις: Καὶ ἡ λύσις αὕτη εἶναι ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία!